

na torfowisku Plucice w woj. piotrkowskim Kucharski (1986) znalazł tylko kilka jej okazów). Mimo tej obfitości kosatka w Ojcowskim Parku Narodowym na tym stanowisku jest zagrożona wyginięciem. Las stopniowo zarasta zbocze, z którego już nie eksploatuje się wapienia. W płatach z kosatką spotkać można liczne, pochodzące z samosiewu, odnowienia sosny *Pinus sylvestris*, brzozy *Betula verrucosa* i wierzby iwy *Salix caprea*. W miejscach, gdzie drzewa tworzą już zwarty młodnik, nie znaleziono — poza wąskim pasem granicznym — ani jednego okazu. Wydaje się, że jedyny sposób na zachowanie tego stanowiska to powstrzymanie sukcesji lasu poprzez wycięcie odnawiających się drzew i krzewów, przynajmniej w tej części zbocza, gdzie kosatka jeszcze rośnie. Jest to o tyle ważne, że gatunek ten ginie na terenie Polski (dotyczy to zwłaszcza terenów niżowych) i jest przez niektórych autorów zaliczany do taksonów o najwyższym stopniu zagrożenia (Jasnowska, Jasnowski 1977).

Bogdan Wiśniowski

PIŚMIENICTWO

Dostál J. 1989. *Nová květena ČSSR*. 2, Academia, Praha.

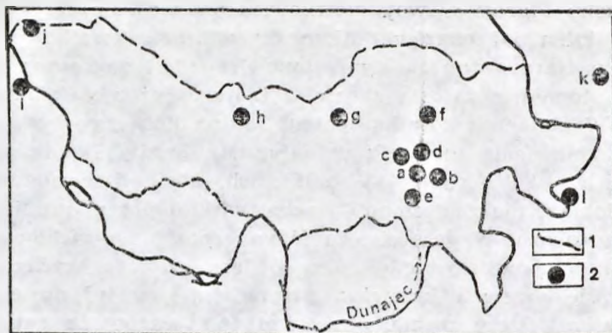
Jasnowska J., Jasnowski M. 1977. *Zagrożone gatunki flory torfowisk*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 33, 4: 5—14.

Kucharski L. 1986. *Stanowisko kosatki kielichowej Tofieldia calyculata i lipiennika Loesela Liparis loeselii w województwie piotrkowskim*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 42, 3: 60—62.

Witosłowski P. 1988. *Tofieldia calyculata (L.) Whlb. i inne interesujące gatunki z okolic Bąkowej Góry na Wzgórzach Radomszczańskich*. *Fragm. Flor. et Geobot.* 33, 1—2: 3—10.

O występowaniu niepylaka mnemozyny *Parnassius mnemosyne* w Pienińskim Parku Narodowym

Niepylak mnemozyna jest, obok pokrewnego gatunku niepylaka apollo, jedną z największych osobliwości Pienińskiego Parku Narodowego. Na początku XX w. był on bardzo liczny, a w niektórych latach nawet pospolity na obszarze Pienin (Dąbrowski mater. nie publ.). Sitowski (1906) natomiast uważał, iż niepylak mnemozyna jest znacznie rzadszy od apolla i wykazał go tylko z Bańkowego Gronika (obecna nazwa Bajków, Bojków lub Bojkowy Groń lub Gronik). Z kolei w latach czterdziestych i pięćdziesiątych bieżącego stulecia areał tego motyla uległ wyraźnemu zmniejszeniu, jednakże obserwo-

Ryc. 1. Występowanie niepylaka mnemosyny w Pienińskim Parku Narodowym i poza jego granicami. 1 — granica PPN, 2 — stanowiska: a — polana pod Trzema Koronami (Sitowski 1948, Strojny 1957, 1987, Chrostowski 1964, Bleszyński i in. 1965, Dąbrowski 1978, Witkowski 1989), b — Polana Kosarzyska (Strojny 1957, Chrostowski 1964, Bleszyński i in. 1965, Dąbrowski 1978, Witkowski 1989), c — polana k. Przełęczy Szopka (Felger, inf. ustna 1991), d — Polana Wyrobek (Strojny 1957, Bleszyński i in. 1965), e — piarg pod Trzema Koronami (Witkowski, Kosior), f — polana Bańków Gronik (Sitowski 1906), g — Polana Zagroń (Dąbrowski 1978), h — kilka polan na Macelaku (Oleś), i — polana k. zamku w Niedzicy (Strojny 1957, 1987, Chrostowski 1964, Bleszyński i in. 1965, Dąbrowski 1978), j — polana k. zamku w Czorsztynie (Dąbrowski 1978), k — łąka w okolicy Szczawnicy (Bleszyński i in. 1965), l — polana w przełomie Lesnickeho Potoka (Czechosłowacja), (Panigaj 1986). — The occurrence of the butterfly *Parnassius mnemosyne* in the Pieniny National Park and outside its boundaries: 1 — boundary of the Pieniny National Park, 2 — localities; a—l — names of the authors given in brackets

wano go nadal regularnie (ryc. 1) na polanie pod Trzema Koronami i Polanie Kosarzyska (Sitowski 1948, Strojny 1957, Chrostowski 1964, Bleszyński i in. 1965), a pojedyncze osobniki — w rejonie Czorsztyna, Niedzicy i Zagronia (Dąbrowski mater. nie publ.) oraz na Polanie Wyrobek i w okolicach Szczawnicy (Bleszyński i in. 1965).

W latach osiemdziesiątych utrzymywano (Strojny 1987, Witkowski 1989), że niepylak mnemosyna występuje w postaci reliktowej populacji wyłącznie na Polanie Kosarzyska, a ginący apollo jedynie w masywie Trzech Koron. Szacowano, że liczba osobników obu gatunków w Pieninach jest zbliżona i waha się od kilkunastu do kilkudziesięciu *imagines* (Witkowski l.c.). Jednakże obserwacje terenowe dokonane w sezonie wegetacyjnym 1991 r. przyniosły nadszkodziewanie pomyślnie rezultaty. Chociaż wiosna tego roku była chłodna

i spóźniona, a niepylak mnemozyna pojawił się nieco później niż w typowych klimatycznie latach, stwierdzono w Pieninach Centralnych kilka jego stanowisk, dotychczas nie notowanych w piśmiennictwie (por. ryc. 1). 26 czerwca 1991 r. obserwowano na łąkach Macelaka znaczną liczbę osobników niepylaka mnemozyny (T. Oleś), ocenianą na około 20 sztuk. Były one mocno „zlatane”, ale nadal bardzo aktywne. Jeden z nich został schwytany jako okaz dowodowy dla Muzeum Pienińskiego PN. Także student AR w Krakowie p. A. Felger (inf. ustna) obserwował pod koniec czerwca kilka latających osobników mnemozyny na południowym skłonie polany k. Przełęczy Szopka. Podczas lustracji dużego piargu pod Trzema Koronami 12 lipca zauważono (A. Kosior, Z. Witkowski) jeszcze jedną samicę niepylaka mnemozyny, zalatującą tutaj z pobliskiej polany.

Zestawiając powyższe informacje można stwierdzić, że oprócz Polany Kosarzyska — tradycyjnego miejsca występowania niepylaka mnemozyny — motyl ten pojawił się również na kilku innych polanach w Pieninach Centralnych. Wiadomo ponadto, że gatunek ten występuje również w Pieninach Słowackich. Panigaj (1986) stwierdził stanowisko mnemozyny bardzo blisko polskiej granicy, w przełomie Lesnickiego Potoka (por. ryc. 1).

Znawca motyli pienińskich p. Roman Zukowski uważał, że dla zachowania niepylaka mnemozyny konieczne jest zaniechanie koszenia, przynajmniej części polan i w 1960 r. spowodował wstrzymanie tego zabiegu na Polanie Kosarzyska (T. Oleś, inf. ustna). Obecnie, kiedy koszenie wysoko położonych polan stało się dla rolników nieopłacalne, obserwujemy odnowienie, a może nawet i ekspansję populacji niepylaka mnemozyny w Pieninach. Po raz pierwszy od stu lat na obszarze Pienińskiego PN gatunek ten jest liczniejszy i szerzej rozsiadłony od niepylaka apollo.

Andrzej Kosior, Tadeusz Oleś i Zbigniew Witkowski

PISMIENNICTWO

Bleszyński S., Razowski J., Zukowski R. 1965. *Fauna motyli Pienin*. Acta Zool. Crac. 10, 5: 375—484.

Chrostowski M. 1964. *Nowe podgatunki Parnassius mnemosyne L. (Lepidoptera, Papilionidae) z Karpat i ich przedgórze*. Pol. Pis. Ent. 34, 12: 189—196.

Dąbrowski J. S. 1978. *Uwagi o stanie zagrożenia lepidopterofauny w parkach narodowych. Część I (szczegółowa): Zmiany zachodzące we współczesnej lepidopterofaunie Pienińskiego Parku Narodowego, ze szczególnym uwzględnieniem zanikania gatunku Parnassius apollo (L.) (Lep., Pap.)*. Mpis.

Panigaj L. 1986. *Fauna motyłow (Lepidoptera) Pieninskiego Narodnego Parku*. Zbornik Prac o TPN 27: 83—144.

Sitowski L. 1906. *Motyle Pienin*. Spraw. Kom. Fizyogr. 39: 39—69.

Sitowski L. 1948. *Przyczynki do znajomości fauny Parku Narodowego w Pieninach*. Ochr. Przyr. 18: 133—142.

Strojny W. 1957. *Niepyłak apollo (Parnassius apollo L.) i niepyłak mnemosyna (Parnassius mnemosyne L.) z Pienin*. Przegl. Zool. 1, 2: 180—182.

Strojny W. 1987. *Pieniny*. Wiedza Powszechna, Warszawa.

Witkowski Z. 1989. *O występowaniu niepyłaka apollo Parnassius apollo i niepyłaka mnemosyny Parnassius mnemosyne w Pienińskim Parku Narodowym*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 45, 3: 53—56.

Babia Góra bez mitów

Babia Góra (1725 m n.p.m.), najwyższy szczyt typu alpejskiego w Beskidach, stale budzi zainteresowanie wielu badaczy genezą swojej nazwy. Oplątały się bowiem wokół jej imienia w ciągu wieków różne mity i legendy ludowe.

Najwcześnieją odnotowana została *Babia Góra* przez Długosza („Roczniki”) pod rokiem 1468 po łacinie: „Baba mons...”. Na temat imienia własnego *Babiej Góry* w toponimii górskiej istnieją dość liczne wzmianki w dawnej i najnowszej literaturze. Autorzy dotychczasowych prac wyjaśniają pochodzenie tego imienia własnego, a zarazem nazwy geograficznej, przy użyciu metody topograficznej, częściej jednak posługują się przesłankami mitologicznymi i baśniowymi. Pierwsza jest w zasadzie etymologią ludową, zapoczątkowaną w XVII w. przez wójta żywieckiego — A. Komonieckiego („Dziejopis żywiecki”), która opierała się na podobieństwie *Babiej Góry* do przysadzistej baby otoczonej kamiennymi owcami itp. Druga, bardziej uczona, niemal filologiczna, łączyła toponim *Babiej Góry* z nazwą kamiennych bab, archeologicznych zabytków rozrzuconych na terenach Eurazji. Zwolennicy tej teorii błędnie uważają, że pomniki te są słowiańskiego pochodzenia o imieniu własnym *Baba* oraz przedstawiają jakies nieznanne nauce bóstwo prasłowiańskie o takim właśnie imieniu, pochodzenia rzekomo indoeuropejskiego (staroirkańskiego). Mniemają oni również, że *Babie Góry* (bo jest ich o tej nazwie kilkanaście w środkowej i południowo-wschodniej Europie) były centrami kultu bogini urodzaju, płodności, pogody o imieniu *Baba* — bóstwa prasłowiańskiego. Niektórzy autorzy (ostatnio) łączą ponadto imię *Babiej Góry* z czarownicami, *Babami-Jagami*, rzekomo tutaj kiedyś odprawiającymi swoje sabaty — a więc traktują ten toponim jako metaforę. Wszystkie te trzy poglądy są błędne i w zasadzie nienaukowe.